

ZAGREB KAO POTROŠAČ POLJOPRIVREDNO-PREHRAMBENIH PROIZVODA STANJE I PROBLEMI

U V O D

U posljednje vrijeme sve se više pažnje posvećuje problemima opskrbe stanovništva poljoprivredno-prehrambenim proizvodima. Ovo pitanje je naročito aktualno u velikim potrošačkim središtima. Zagreb je jedan od najvećih potrošačkih središta u Jugoslaviji s osnovnom karakteristikom potrošnje najvećeg dijela poljoprivrednih proizvoda koji se proizvode izvan zagrebačke regije.

Radne organizacije iz oblasti proizvodnje i prometa poljoprivrednim proizvodima imaju zakonsku i društvenu obavezu da osiguraju trajnu, stabilnu i kvalitetnu opskrbu potrošača. To se može realizirati putem usklađivanja razvojnih programa proizvodnje, prometa i potrošnje te prerade poljoprivrednih proizvoda.

Grad Zagreb sa 760.000 stanovnika je veliki potrošač poljoprivrednih proizvoda, što se vidi iz slijedećeg pregleda:

Vrsta proizvoda		Potrebno ukupno	
		jed. mjere	1977. 1980. god.
Meso svinjsko	tona	11.243	13.203
Meso goveđe	tona	7.731	9.077
Meso ovčje	tona	487	574
Meso peradi	tona	8.958	10.517
Meso ostalo	tona	6.653	7.469
Riba	tona	2.770	3.251
Prerađevine mesa i ribe	tona	11.238	13.195
Kruh i pecivo	tona	57.882	60.740
Voće i prerađevine	tona	57.117	67.258
Povrće i prerađevine	tona	73.481	90.341
Jaja	u 000 komada	109.900	127.547
Mlijeko	u 000 litara	83.880	98.774

Navest ćemo neke osnovne značajke potrošnje i proizvodnih mogućnosti Zagreba.

Silvestar Omrčen, dipl. inž.
Skupština grada Zagreba

Zagreb troši značajne količine poljoprivrednih proizvoda u svježem i prerađenom stanju. U Zagrebu postoji jaka prehrambena industrija, koja treba siguran izvor sirovina a u okolici Zagreba je relativno slabo razvijena proizvodnja određenih vrsta poljoprivrednih proizvoda. Primarna proizvodnja u društvenom sektoru zaostaje u razvoju i u primjeni tehnologije. Individualni sektor značajne potencijale u razvoju proizvodnje posebno mlijeka, teladi i prasadi. Karakteristično je da se najveći dio teladi i prasadi koja se proizvode na zagrebačkoj regiji dotovljava u drugim regijama iako zato nema ozbiljnih razloga. Društveni i individualni sektor ne bavi se značajnije proizvodnjom povrća pa ni onih vrsta koje mogu davati ekonomski opravdane prinose uz prosječna ulaganja. Proizvodnja jabuka poprma značajne razmjere u društvenom sektoru (PPK Zagreb).

Proizvodnja jaja na društvenom sektoru može zadovoljiti potrebe Zagreba i u daljnjoj perspektivi. Slična je situacija i s proizvodnjom slatkovodne ribe.

Razlozi da se javljaju česte teškoće u opskrbi potrošača Zagreba poljoprivrednim proizvodima mogu se sažeti u nekoliko činjenica:

- stupanj udruženosti rada i sredstava među osnovnim i drugim organizacijama udruženog rada ni izdaleka ne zadovoljava,
- organiziranost u postupcima, od primarne proizvodnje do prerade, uskladištenja, manipulacije sve do prodaje potrošaču jedva se može prepoznati,
- nedostaju odgovarajuće sistemske mjere, na širem planu, koje bi omogućavale stabilnu proizvodnju i opskrbu pojedinim prehrambenim proizvodima.

Udruživanjem rada i sredstava na višem stupnju, nego je to do sada, izbjeci će se višestruko ponavljanje kapaciteta, osigurati veća specijalizacija proizvodnje i prometa, te proizvodnja velikih serija što će omogućiti veću produktivnost.

STANJE U POTROŠNJI I PROIZVODNJI

Zagreb je dobrim dijelom orijentiran na opskrbu poljoprivrednim proizvodima iz drugih regija. Vrlo malo potrebnih poljoprivrednih proizvoda, koji služe potrebama grada se proizvode u bližoj okolici Zagreba.

Zagrebačka regija ima mogućnosti da s obzirom na zemljišne uvjete kao i uvjete podneblja proizvede znatno veće količine mesa i mlijeka te pojedinih vrsta voća i povrća.

Doprema velikih količina poljoprivrednih proizvoda s udaljenih područja stvara posebne probleme u kontinuitetu opskrbe grada tim proizvodima. Takav sistem ima i određeni utjecaj na formiranje maloprodajnih cijena tih proizvoda. Da bi se posljedice ovakvog stanja mogle otklanjati potrebno je poduzimati odgovarajuće mjere, kao što su precizno planiranje potreba, programiranje i ostvarivanje odgovarajuće proizvodnje na prigradskom području, te sporazumno povezivanje proizvodnih i prometnih radnih organizacija.

Mlijeko

Preko 60% od svih količina mlijeka koje se prerađuju u Zagrebu doprema se sa zagrebačke regije a ostatak potječe sa sisačko-moslavačkog i slavonskog područja. Iako individualni sektor nije dovoljno organiziran i nisu iskorištene sve njegove mogućnosti on ipak daje 96% od ukupnih količina mlijeka a društveni sektor svega 4%.

Zagrebačka mljekara je glavni opskrbljivač Zagreba konzumnim mlijekom i tu će svoju funkciju vjerojatno obavljati i dalje. U nove kapacitete za preradu mlijeka na Žitnjaku ulaže se preko 200 miliona dinara, čime će se dnevna proizvodnja konzumnog mlijeka od sadašnjih 200.000 litara povećati do mogućih 500.000 litara. Znatna sredstva se ulažu i u povećanu i stabilniju proizvodnju mlijeka kod dijela udruženih poljoprivrednih proizvođača. Činjenica je da današnje potrebe Zagreba u količini od oko 80 miliona litara mlijeka godišnje dolaze od nekoliko tisuća proizvođača pa bi mogući poremećaji u proizvodnji i dopremi mogli ugroziti kontinuiranu opskrbu grada mlijekom.

Usporedbe radi napominjemo da Beograd svoje potrebe za mlijekom od 100 miliona litara godišnje osigurava gotovo isključivo od društvenih farmi iz okolice Beograda.

Meso, riba i jaja

Samo oko 20% svježeg mesa i sirovina za prerađevine koje se potroši u Zagrebu dolazi iz bliže zagrebačke okolice. Karakteristično je da se i pileće meso također malo proizvodi u blizini grada. Najveći dio pilećeg mesa dolazi na zagrebačko tržište iz »Koke« Varaždin, »Perutnine« Ptuj, Perutninskog kombinata »Pivka« te nekih zagrebačkih radnih organizacija.

Grad se opskrbljuje slatkovodnom ribom iz ribnjaka u neposrednoj zagrebačkoj okolici, čiji kapaciteti podmiruju potrebe i dijela potrošnje u drugim središtima Jugoslavije.

Karakteristično je da »Agrokoka« ima veću proizvodnju jaja nego se potroši u gradu Zagrebu. Međutim, na zagrebačko tržište ova radna organizacija plasira svega jednu četvrtinu proizvedenih jaja. Ostalo prodaje u drugim krajevima SR Hrvatske, Beogradu, SR Sloveniji i Makedoniji. U isto vrijeme proizvođačke radne organizacije iz Makedonije, Srbije, Bosne i Hercegovine te Vojvodine učestvuju sa značajnim količinama u opskrbi Zagreba jajima.

Opskrba Zagreba mesom ne zadovoljava ni po kakvoći niti po količinama pojedinih vrsta mesa.

Nijedna od nekoliko desetaka prometnih i proizvodnih radnih organizacija koje se javljaju na zagrebačkom tržištu ne smatra se i nije odgovorna za kontinuiranu i stabilnu opskrbu grada mesom.

Teška situacija u opskrbi posljedica je stalnog dispariteta cijena žive stoke i cijena svježeg mesa. Radne organizacije iz navedenih razloga nisu zainteresirane da imaju onakav asortiman kakav tržište zahtijeva.

Proizvodnja i potrošnja gotovih jela je u velikom zaostatku za potrebama i mogućnostima potrošača. Razlozi tome su: zastarjeli uvjeti proizvodnje, neodgovarajuća ponuda određenih vrsta i određene kakvoće gotovih jela, proizvodnja u malim serijama te slaba obrada tržišta.

Voće

Najveći dio voća, preko 95% svih količina dolazi s područja izvan zagrebačke regije i to rano voće iz Makedonije, Dalmacije, Hercegovine i Srbije, što je normalno. Treba naglasiti da zagrebačka okolica ima povoljne uvjete za proizvodnju kasnih sorata voća. Jedini ozbiljni proizvođač jabuka na području sjeverozapadne Hrvatske je PPK »Zagreb«. Ističemo da postoji tendencija povećane potrošnje južnog voća i radi povoljnijih maloprodajnih cijena.

Povrće

Iako u neposrednoj blizini Zagreba postoje prirodne mogućnosti za proizvodnju nekih vrsta povrća, društveni sektor izbjegava ući u takvu proizvodnju bilo na vlastitim površinama ili u kooperaciji. Razloga zato ima više. Kod proizvodnje povrća na konzervativan način učešće živog rada je veoma visoko. Moderna mehanizacija i moderna tehnologija dobrim dijelom rješava taj problem. Međutim ulaganja u mehanizaciju, irigaciju i melioracije su jako visoka i radne organizacije se na te zahvate vrlo teško odlučuju.

Postoje idejna rješenja na 9.000 ha površina na području između Save i Odre za podizanje moderne povrtlarske proizvodnje onih vrsta voća koje s obzirom na klimatske i druge ekološke faktore mogu uspjevati. Ranim i srednjearanim povrćem Zagreb će se i ubuduće morati opskrbljivati s mediteranskog područja kao i do sada.

ZNAČAJKE PROMETA

Tržište poljoprivredno-prehrambenih proizvoda je znatno više podložno promjenama nego je to prisutno kod drugih vrsta roba. Radi toga su intervencije društvene zajednice ovdje češće nego u drugim sferama prometa. Za Zagreb je značajno da najveći dio poljoprivrednih proizvoda koje troši dolazi iz drugih regija. To se naročito odnosi na voće, povrće, meso i neke druge proizvode.

Promet poljoprivredno-prehrambenim proizvodima u Zagrebu obavlja se preko tržnica na malo i putem maloprodajne mreže u trgovinama klasičnog tipa te supermarketima.

U različitim dijelovima grada nalazi se 15 tržnica s ukupnom površinom od 40.000 četvornih metara.

Na tržnicama se kao opskrbljivač pojavljuju individualni proizvođači, radne organizacije i tzv. paušalisti. Paušalisti drže i manji broj trgovinskih radnji u raznim dijelovima grada, u kojima prodaju voće i povrće.

Na području Zagreba se nalaze 744 trgovine za prodaju poljoprivredno prehrambenih proizvoda. Od toga broja 284 prodavaonice su mješovitog tipa. U njima se prodaju gotovo sve vrste prehrambenih proizvoda. Postoji 308 specijaliziranih prodavaonica mesa, 126 prodavaonica za voće i povrće i samo 13 specijaliziranih prodavaonica za mlijeko i kruh. Ostatak se odnosi na ostale prodavaonice za promet prehrambenih proizvoda. Primijećeno je da se sve više smanjuje broj specijaliziranih prodavaonica. Oko 40% od ukupnog prostora, koji se koristi za trgovinu na malo nalazi se na području općine Centar i Medveščak a na tom području živi samo 16% gradskog stanovništva.

Na teritoriju općina Centar, Medveščak i Trešnjevka locirano je 64% od svih korisnih površina pod trgovinama na malo a u te tri općine živi svega 32% ukupnog stanovništva grada.

Površine pod tržnicama i raspoloživi prostor za maloprodaju prehrambenih proizvoda ne zadovoljavaju sadašnje potrebe grada. Činjenica je da je maloprodajni prostor neravnomjerno raspoređen. Povećanje prodajnih površina imaju veoma malu tendenciju rasta. Osnovni razlozi sporog povećanja prodajnog prostora u trgovini na malo i na zelenim tržnicama su uglavnom slijedeći:

- nedovoljna akumulativnost trgovine;
- nedovoljni uvjeti kreditiranja za investicije;
- pomanjkanje sistema u planiranju poslovnog prostora;
- nedovoljna koordinacija odgovornih faktora, koji vode brigu o podizanju i planiranju novih poslovnih prostora posebno u naseljima, koja se izgrađuju na novim lokacijama.

Radne organizacije koje obavljaju promet poljoprivredno prehrambenih proizvoda nabavljaju te proizvode putem Veletržnice, izravno od proizvođača ili u svom sastavu imaju proizvodne pogone. Uvozne proizvode trgovina nabavlja od uvozničkih radnih organizacija. Mlijeko i mlječne proizvode maloprodajna mreža kupuje od Zagrebačke mljekare i drugih radnih organizacija koje proizvode mlijeko i mlječne proizvode.

Meso i prerađevine od mesa, kojima se opskrbljuje zagrebačka trgovačka mreža potiče od nekoliko desetaka radnih organizacija. Najveći dio tih proizvoda prolazi preko tzv. distribucije u Gradskoj klaonici, gdje dio domaćinskih organizacija imaju iznajmljen skladišno-manipulativni prostor. Na klaonicu pristiže i znatna količina mesa iz drugih regija te se sa tog mjesta otpremu u maloprodaju. Pojedine radne organizacije koje opskrbljuju Zagreb mesom imaju skladišta i manipulativne prostore na različitim lokacijama grada, često nepodesne i u higijenskom pogledu na niskoj razini.

Radne organizacije trgovine na malo opskrbljuju se voćem i povrćem putem Većeržnice s gotovo 50% svih prodajnih količina. Ostatak nabavlja ju izravno od proizvođačkih organizacija.

Pored navedenih tokova opskrbe još uvijek značajno prisutna nabava zimnice putem sindikalnih organizacija. Ovakav način nabave za potrebe određenih radnih kolektiva stvara višestruke teškoće prometnim organizacijama koje planiraju i ugovaraju količine i vrste ovih proizvoda za potrebe potrošnje u Zagrebu.

Treba istaknuti činjenicu da je tržište u pravilu bolje opskrbljeno onim vrstama poljoprivrednih proizvoda koje u većim količinama proizvodi društveni sektor na vlastitim površinama ili u zajednici s udruženim individualnim proizvođačima.

Najmanje problema ima kod one vrste proizvoda, koje društvena zajednica svojim sistemskim rješenjima stimulira i premira, te osigurava takvu cijenu, koja stvara interes za dotičnu vrstu proizvodnje. To se odnosi na pšenicu, šećernu repu, suncokret, soju, uljanu repicu pa i mlijeko. Ako za neki proizvod ne postoji siguran plasman pa još k tome ako je i prodajna cijena limitirana administrativnim putem to se veoma negativno odražava i na proizvođače i na potrošače.

Zbog nedovoljne organiziranosti i osposobljenosti društvenog sektora trgovine poljoprivredno-prehrambenim proizvodima, naročito voća i povrća stvoren je prostor da se na ovoj djelatnosti javljaju nakupci i prekupci kao i druge vrste deformacija. To se izravno odražava na stabilnost cijena za ove proizvode. Dohodak i od potrošača i od proizvođača odlazi ovoj vrsti posrednika koji bez rada zarađuju.

Malo se radi na razvoju prometa s poljoprivredno-prehrambenim proizvodima na suvremenim tehničkim i tehnološkim osnovama. Na primjer, meso se prodaje kao i prije 50 godina. Pokušaji za uvođenjem pakovanja mesa su beznačajni. Pakovanje kruha se nije pokušalo ni uvesti. Slično je s voćem i povrćem. Zakidanje na težini, kvalitetu i cijeni uobičajena je pojava prilikom prodaje prehrambenih proizvoda i na uklanjanju ovih negativnosti se veoma malo poduzima.

Najmanje ovakvih negativnosti postoji kod prometa kruhom, proizvodima od brašna, mlijeka i mlječnih proizvoda koji su pakovani te kod prodaje jaja radi suvremenijeg načina prodaje.

Cijene poljoprivredno-prehrambenih proizvoda

Cijene mesa, mesnih prerađevina, mlijeka i kruha formiraju se administrativnim putem. Zato kod ovih proizvoda ne postoje razlike u usporedbi s drugim gradovima.

Kod maloprodajnih cijena voća i povrća je situacija nešto drugačija. Najveća količina ovih proizvoda dolazi na zagrebačko tržište s udaljenih proizvodnih područja. Transportni troškovi i kalo koji nastaje prilikom prijevoza i nepodesne manipulacije značajno učestvuju u povećanju cijena ovih proizvoda.

Može se reći, da dopremljeno voće i povrće iz tradicionalnih proizvodnih područja u određenom momentu mogu djelovati i na sniženje cijena onih proizvoda koje nude proizvođači sa zagrebačke regije a proizvode ga u relativno malim količinama.

PRIKAZ INVESTICIJA

Na području investiranja u primarnu proizvodnju, preradbenu industriju te skladišnu hladioničke kapacitete sve se više osjeća pomanjkanje dogovornog programiranja i dugoročnog usklađivanja investicija kod radnih organizacija iz proizvodne i prometne sfere na gradskom i prigradskom području.

Postoji bojazan da će ubrzo pojedini skladišni i preradbeni kapaciteti u ovoj oblasti biti udvostručeni, dok će neke potrebe i dalje ostati nepodmirene. Uočena je pojava da radne organizacije pri ulasku u veće investicije rukovode se prvenstveno autonomnom poslovnom politikom, često bez usklađivanja svojih s općedruštvenim interesima.

Na području zagrebačke regije u toku su slijedeći investicijski zahvati:

1. Na kapacitetima primarne proizvodnje

- a) Agro i hidromelioracije u Jastrebarskom, Božjakovini, Ivanić-Gradu i Lipovljanima na 1.700 ha.
- b) PPK »Zagreb« ima programa za podizanje 200 ha plantažnih voćnjaka.
- c) »Posavina« i »Dukat« podižu mlječnu farmu u Ivanić-Gradu kapaciteta 800 krava.
- d) »Dukat« u ovom planskom razdoblju ulaže oko 30 miliona dinara u proizvodne kapacitete individualnih proizvođača-koooperanata za robnu proizvodnju mlijeka.
- e) »Mesoprodukt« podiže suvremenu farmu za tov junadi kapaciteta 4.000 grla godišnje.

2. Na kapacitetima industrijske prerade

- a) »Dukat« završava prvu fazu nove tvornice za preradu mlijeka.
- b) »Žitokombinat« će rekonstruirati pekaru u Slovenskoj ulici.

3. Na skladišnim kapacitetima

- a) »Posavina« gradi u Lipovljanima sušaru i silos kapaciteta 15.000 tona zrna.
- b) »Žitokombinat« dovršava u Resniku silos za spremanje žitarica kapaciteta 14.000 tona.

c) PPK »Zagreb« postojeću hladnjaču kapaciteta 6.000 tona povećava za novih 4.000 tona, tako da će ukupni kapacitet biti 10.000 tona. Ova radna organizacija gradi na Ferenčici skladište za prehrambene i neprehrambene proizvode površine 15.000 četvornih metara.

d) »Mesoprodukt« Zagreb završava drugu etapu hladnjače u svom peradarskom pogonu u Zlatar Bistrici.

e) Tvornica ulja će uskoro započeti izgradnju dva silosa po 2.000 tona za sirovo ulje.

f) »Veletržnica i hladnjača« podiže novi veliki objekt površine 22.000 četvornih metara za skladištenje, manipulaciju i čuvanje voća, povrća i gotovih jela.

h) »Slavija« završava dio skladišnih kapaciteta površine 5.000 četvornih metara a u slijedećoj godini će izgraditi još 3.000 četvornih metara skladišta sa pakirnicom za voće i povrće.

i) »Voće« je u Stubici završilo hladnjaču kapaciteta 3.000 tona, koja služi za pripremu i čuvanje voća i povrća namijenjenog izvozu. Do 1980. godine je programom predviđeno da se izgradi još jedna hladnjača kapaciteta 3.000 tona.

Radne organizacije, koje sudjeluju u opskrbi grada poljoprivredno prehrambenim proizvodima svojim razvojnim programima predviđaju nova ulaganja u primarnu proizvodnju, preradu, skladišta i hladnjače.

Poslovna zajednica za voće i povrće u zajednici s Industrijom nafte Zagreb razrađuje programe korištenja termalnih voda za zagrijavanje staklenika i to onim lokacijama, gdje INA vrši bušenje od Đurđevca do Čakovca.

Radne organizacije »Posavina«, »Mesoprodukt«, PIK »Sljeme« i neke druge svojim razvojnim programima predviđaju podizanje novih i rekonstrukciju starih kapaciteta za proizvodnju tovljenih svinja i goveda.

Komunalna radna organizacija »Tržnice Zagreb« ima programe izgradnje i proširenje te preseljenje nekih tržnica.

Iz pregleda tekućih i programiranih ulaganja može se zaključiti:

— da su ulaganja u primarnu proizvodnju još uvijek u zaostatku,

— da se hladnjače i skladišni kapaciteti podižu gotovo isključivo na istočnoj strani grada a drugi dijelovi su bez takvih sadržaja.

To može izazvati određene probleme tokom opskrbljivanja onih dijelova grada, koji su udaljeni od tih lokacija.

Preradbeni kapaciteti se jednostrano moderniziraju. Onaj dio prerade, koji se odnosi na meso, mesne preradevine i proizvodnju gotovih jela nije usmjeren ka modernizaciji. Maloprodajni kapaciteti za prodaju prehrambenih proizvoda se veoma sporo povećavaju, posebno u novim naseljima.

SAŽETAK

Karakteristike potrošnje pojedinih vrsta poljoprivredno-prehrambenih proizvoda su slijedeće:

potrošnja proizvoda od žitarica u cjelini je još uvijek visoka, potrošnja povrća je relativno niska i radi niske razine proizvodnje, potrošnja voća i grožđa znatno zaostaje za industrijski razvijenim zemljama iako je trend porasta prisutan, ukupna potrošnja mesa, ribe i jaja pokazuje u posljednje vrijeme permanentan rast, još uvijek je niska potrošnja mlijeka i mlječnih proizvoda. Učestali su problemi u opskrbljivanju poedinim vrstama mesa kao i poedinim vrstama voća i povrća. Razlozi koji stvaraju ove pojave različite su prirode. Između ostaloga treba imati u vidu da je proizvodnja poljoprivrednih proizvoda ovisna o utjecaju podneblja, sušama i poplavama, ranim i kasnim mrazovima itd. Tržište mesa a i drugih proizvoda, koje troše građani veoma je podložno čestim oscilacijama.

Bolja, stabilnija i jeftinija opskrba tržišta hranom zavisi i o stupnju udruženosti radnih organizacija koje učestvuju u procesima poljoprivredno-prehrambene reprodukcije.

Može se znatno više učiniti na iskorištavanju zemljišnih i kapaciteta u poljoprivredi zagrebačke regije. Poljoprivredni proizvođači na zagrebačkoj regiji raspolazu s 280.000 ha obradivih površina, 132.000 rasplodnih krava i 37.000 rasplodnih krmača.

Intenziviranje proizvodnje trebalo bi ići u pravcu uzgoja i tova goveda, proizvodnje mlijeka, jaja i ribe te odrđenih vrsta voća i povrća.

Potrebna je ravnomjernija i planski usmjerena izgradnja maloprodajne mreže posebno u novim naseljima.

Posebnu pažnju treba obratiti na stvaranje i održavanje tržišnih rezervi određenih proizvoda na razini grada odnosno na razini radnih organizacija, koje su odgovorne za opskrbu grada. Primarno treba voditi računa o tržišnim rezervama mesa, maslaca i smrznutog povrća.

Još uvijek nemamo jasne koncepcije kako osigurati opskrbu. Radi toga treba konkretizirati obaveze i zadatke preko društvenog dogovora o opskrbi grada poljoprivredno-prehrambenim proizvodima.

Potrebno je poduzeti odgovarajuće mjere za uvođenje prodaje pakovanog mesa, kruha i pojedinih vrsta voća i povrća kao što je to učinjeno kod mlijeka i jaja.

Potrebe grada diktiraju, da se smišljenije, modernije i cjelovitije priđe industrijskoj proizvodnji gotovih jela.